

УДК 347.9

ВИКОНАВЧІ ДОКУМЕНТИ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

У роботі розкриваються особливості та сутність виконавчих документів у цивільному судочинстві. Зокрема, автор досліджує та аналізує виконавчий лист, що видається на підставі судового рішення, ухвалу суду про забезпечення позову та судовий наказ. На основі зазначених досліджень автор пропонує в роботі зміни до законодавства, що стосуються видачі виконавчого документа стягувачу.

Ключові слова: виконавче провадження, виконавчий документ, цивільне судочинство, виконавчий лист, ухвала суду про забезпечення позову, судовий наказ.

Актуальність теми. Згідно з ч. 5 ст. 124 Конституції судові рішення ухвалюються іменем України і є обов'язковими до виконання на всій території України [1]. На сьогодні питання дослідження виконавчих документів в цивільному судочинстві та проблематиці, що пов'язана зі зверненням таких документів до виконання присвячено не досить багато уваги. Окрім того, існує чимало причин неефективності примусового виконання судових рішень, що напряду пов'язано з недосконалістю законодавства з питань виконання судових рішень у цивільних справах.

Тому, метою даної статті є проведення наукового дослідження, що пов'язане з вивченням особливостей виконавчих документів в цивільному судочинстві, а зокрема питанням прийняття, видачі виконавчих документів та зверненням їх до примусового виконання.

Стан дослідження. Питання загальнотеоретичної характеристики рішення суду, що підлягає примусовому виконанню розглядало багато науковців, серед яких: М. В. Вербіцька, С. І. Притуляк, В. І. Тертишников, С. Я. Фурса, Є. О. Харитонов, О. І. Харитонова, С. І. Чернооченко, О. О. Штефан та інші. Тим не менш, досі дане питання не в повній мірі проаналізоване на теоретичному рівні і потребує особливої уваги науковців.

Виклад основного матеріалу. Виконавчі документи – це письмові документи встановленої форми і змісту, які видаються судами та іншими органами для примусового виконання прийнятих ними у справах рішень, ухвал, постанов, інших актів як підстав для їх виконання [2, с. 8].

Виконавчими документами в цивільному судочинстві є виконавчий лист, що видається на підставі судового рішення, ухвала суду у випадках, передбачених законом та судовий наказ. Всі вище перелічені документи є виконавчими відповідно до ч. 1 ст. 3 Закону України «Про виконавче провадження» [3].

Загальнообов'язковість виконання рішень суду, що набрали законної сили встановлена ст. 14 ЦПК України [4].

У теорії цивільного процесу виділяють такі види рішень:

- про присудження;

- про визнання;
- перетворювальні рішення.

Лише у випадку задоволення позову про присудження (наприклад про присудження майна, грошових коштів, відібрання дитини, поновлення на роботі, виселення, вселення, примусовий обмін жилого приміщення) позивач має право вимагати примусового виконання судового рішення. Рішення про визнання та перетворювальні рішення не підлягають примусовому виконанню органами державної виконавчої служби чи приватними виконавцями, а мають виконуватися іншими органами в силу принципу загальнообов'язковості судових рішень.

Найпоширенішою підставою для примусового виконання рішення є виконавчий лист, що видається на підставі судового рішення.

Виконавчий лист – це письмовий документ встановленої форми і змісту, який видається судом загальної юрисдикції, і зобов'язує боржника, інших юридичних і фізичних осіб точно і своєчасно виконати рішення суду і сприяти виконавцеві у примусовому їх виконанні [5].

Виконавчий лист за результатами судового розгляду, у тому числі в порядку апеляційного або касаційного провадження, видається судом першої інстанції, тобто місцевим судом, який розглянув справу. Відповідно це впливає на визначення суду при оскарженні дій виконавця.

Відповідно до п. 29.32 Наказу Державної судової адміністрації України «Про затвердження Інструкції з діловодства в місцевих загальних судах, апеляційних судах області, апеляційних судах міст Києва та Севастополя, Апеляційному суді Автономної Республіки Крим та Вищому спеціалізованому суді України з розгляду цивільних і кримінальних справ» виконавчі листи виписуються після набрання рішенням суду законної сили за заявою стягувача, а у справах, в яких рішення підлягає негайному виконанню, – у день постановлення рішення [6].

Також згідно ч. 2 ст. 368 ЦПК за кожним судовим рішенням, яке набрало законної сили, за заявою осіб, на користь яких воно ухвалено, видається один виконавчий лист.

Отже, виходячи з вищезазначених положень законодавства автор вважає за доцільне виокремити такі загальні елементи видачі виконавчого документа стягувачу (без яких видача стягувачу виконавчого документа буде неможливою).

Виконавчі листи видаються після набрання рішенням законної сили. Це випливає не тільки із зазначених положень, а й зі ст. 14 ЦПК, яка передбачає загальнообов'язковість виконання рішень суду, що набрали законної сили. Рішення суду набирає законної сили після закінчення строку для подання апеляційної скарги, якщо апеляційну скаргу не було подано або після завершення розгляду апеляційної скарги судом другої інстанції. Поняття «законна сила рішення суду» трактується процесуалістами в цілому однозначно: це виявлення дії судового рішення, тобто його реалізація. Посадові особи та органи, у яких це рішення підлягає виконанню, не можуть його змінити, скасувати, винести нове рішення [7, с. 135]. Набранням судовим рішенням законної сили та видача по рішенню виконавчого листа характеризує стійкість рішення і встановлює можливість розв'язання конкретного правового питання шляхом примусового виконання судового рішення.

Суд видає виконавчий лист тільки за заявою осіб, на користь яких його ухвалено, тому підставою для видачі такого документа є відповідне клопотання. З цього випливає, що заінтересовані особи, які мають намір подальшого примусового виконання ухваленого судом рішення, повинні з власної ініціативи звернутися до суду із заявою про видачу їм виконавчого листа.

Даний елемент потребує особливої уваги, оскільки завдяки ньому чітко простежується така засада виконавчого провадження, як диспозитивність. Дана засада нормативно закріплена в п. 4 ст. 3 Закону України «Про виконавче провадження». В даному випадку її вияв полягає в тому, що стягувач сам має право вирішувати чи подавати заяву про відкриття виконавчого провадження з виконавчим документом чи ні.

Існування процедури, що пов'язана з видачею виконавчого листа за заявою особи, на користь якої ухвалено рішення має як позитивні моменти, так і негативні. З однієї сторони за допомогою даного механізму в повній мірі реалізовується принцип диспозитивності, оскільки стягувач вправі сам вирішити чи потрібен йому виконавчий лист чи ні, адже стягувач може його не подавати в органи державної виконавчої служби чи до приватного виконавця. З іншої сторони негатив даного механізму виявляється в тому, що видача виконавчого листа за заявою особи на користь, якої він виданий суттєво відбирає час, зокрема стягувача, оскільки він має написати таку заяву, подати її до суду та й суди будуть завантажені зайвими документами, чергами тощо.

Принцип диспозитивності не застосовується при виконанні судових рішень, де стягувачами є органи державної влади та (або) прокуратура в інтересах держави, адже сам факт звернення державного органу або органів прокуратури до суду з клопотанням про отримання виконавчого документу свідчить про необхідність захисту інтересів держави. Тобто в даній ситуації пред'явлення виконавчого документа до виконавчої служби державним органом є його обов'язком, а не правом [8, с. 59].

Виконавчий лист видається за кожним судовим рішенням. На думку автора в ст. 368 ЦПК недоцільно вживається слово «кожним», оскільки виконавчий лист видається не за кожним судовим рішенням, а тільки за тим, яке підлягає примусовому виконанню. Як було попередньо зазначено рішення про визнання та перетворювальні рішення не є підставою для видачі виконавчого листа в силу певних обставин. Натомість, якщо виконавчий лист буде видаватися за кожним судовим рішенням, то в багатьох випадках такий документ буде повертатися стягувачу за такими підставами як: виконання рішення не передбачає застосування заходів примусового виконання рішень (п. 7 ч. 4 ст. 4 Закону України «Про виконавче провадження») та виконавчий документ не підлягає виконанню органами державної виконавчої служби, приватним виконавцем (п. 9 ч. 4 ст. 4 Закону України «Про виконавче провадження»). Тому пропонується виключити слово «кожним» з редакції ч. 2 ст. 368 ЦПК і просто залишити за «судовим рішенням», на зразок ч. 1 ст. 258 КАС.

За судовим рішенням видається один виконавчий документ – один виконавчий лист. Але, якщо на підставі ухваленого рішення належить передати майно, що перебуває в кількох місцях, або якщо рішення ухвалено на користь кількох позивачів чи проти кількох відповідачів, судом може бути видано кілька виконавчих листів за кількістю боржників для виконання рішення, яке передбачає їх солідарну матеріальну відповідальність, точно зазначивши, яку частину рішення треба виконати за кожним виконавчим листом.

Як було зазначено вище, виконавчі листи видаються після набрання рішенням законної сили, проте є виняток із загального правила, а саме у випадку негайного виконання рішення суду. Характер винятку із загального правила полягає в тому, що рішення не набравши законної сили, оскільки не минув строк для подання апеляційної скарги, можуть виконуватися органами державної виконавчої служби відразу після надходження виконавчого листа, який має бути видано судом – за заявою сторони, на користь якої його ухвалено, відразу після прийняття відповідного рішення.

Справи, у яких суд допускає негайне виконання, визначені у ст. 367 ЦПК. У даній статті визначено 2 види допущення негайного вико-

нання судових рішень – обов'язкове і факультативне: обов'язкове допущення негайного виконання передбачене у ч. 1 ст. 367 ЦПК, факультативне – у ч. 2 цієї статті. Обов'язкове допущення негайного виконання полягає в тому, що на суд за наявності обставин, передбачених у ч. 1 ст. 367 ЦПК покладений обов'язок визнати рішення таким, що підлягає негайному виконанню, в не залежності від розсуду суду, його правової позиції тощо. Перелік справ, у яких суд допускає негайне виконання судового рішення є вичерпним і не підлягає розширеному тлумаченню:

- стягнення аліментів – у межах суми платежу за 1 місяць;
- присудження працівникові виплати заробітної плати, але не більше ніж за 1 місяць;
- відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, – у межах суми стягнення за 1 місяць;
- поновлення на роботі незаконно звільненого або переведеного на іншу роботу працівника;
- відібрання дитини і повернення її тому, з ким вона проживала;
- розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб;
- примусову госпіталізацію чи продовження строку примусової госпіталізації до протитуберкульозного закладу.

Факультативне допущення негайного виконання може бути застосовано судом у рішеннях щодо стягнення всієї суми боргу при присудженні платежів, передбачених пунктами 1, 2 та 3 ч. 1 ст. 367 ЦПК, тобто в разі стягнення аліментів, присудження заробітної плати, відшкодування шкоди здоров'ю або в результаті смерті. Рішення суду в цій частині має засновуватися на відповідному клопотанні позивача та належному його обґрунтуванні.

Можна погодитися з Харитоновим Є.О., що критерії віднесення рішень суду до таких, що підлягають негайному виконанню, знаходяться у сфері забезпечення прав та інтересів найбільш соціально уразливих верств населення (коли йдеться про стягнення аліментів), коли йдеться про забезпечення надання особі коштів на існування (стягнення виплати заробітної плати), тощо. Особливим захистом користуються діти, коли постає питання про їх відібрання та повернення тому, з ким вони проживали, а також особи, які постраждали від шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи [9].

Необхідно звернути увагу на те, що в положенні ст. 367 ЦПК на відміну від ст. 368 не зазначено строку, протягом якого суд повинен видати виконавчий лист. Лише в п. 29.32 «Інструкції з діловодства у місцевих загальних судах, апеляційних судах областей, апеляційних судах міст Києва та Севастополя, апеляційному суді Автономної Респуб-

ліки Крим та вищому спеціалізованому суді України з розгляду цивільних і кримінальних справ», вказано, що виконавчі листи виписуються в рішеннях, які підлягають негайному виконанню, – у день постановлення рішення. Тому необхідно це положення закріпити в ч. 1 ст. 367 ЦПК, а не на рівні інструкції, в такій редакції: «У разі допущення рішення до негайного виконання, виконавчий лист видається у день ухвалення рішення за заявою особи на користь якої воно ухвалено».

Окрему увагу слід звернути на юридичні документи, які одночасно є правозастосовними актами і виконавчими документами, тобто які не потребують видачі виконавчого листа для виконання судового рішення. Такими юридичними документами є ухвали суду у випадках, передбачених законом, які за змістом характеризуються реалізованістю і вимагають примусового виконання, зокрема, про забезпечення позову (ст. 152 ЦПК), а також ухвала суду про заміну способу забезпечення позову (ст. 154 ЦПК).

Інститут забезпечення позову врегульований ст. ст. 151–155 ЦПК України і спрямований проти несумлінних дій відповідача, який може сховати майно, продати або знищити його. У статті 152 передбачено види забезпечення позову, які не відтворені в Законі України «Про виконавче провадження».

Ухвала про забезпечення позову суду є виконавчим документом, який виконується негайно і підлягає виконанню за правилами, встановленими для виконання судових рішень, а саме органами державної виконавчої служби або приватними виконавцями.

Згідно ч. 6 ст. 154 ЦПК вжиті заходи забезпечення позову застосовуються до набрання судовим рішенням законної сили. Відповідно до цього положення можна зробити висновок про тимчасовість вжитих заходів. Окрім того, прийняте судом забезпечення позову може бути змінено або скасовано (ст. 154 ЦПК).

Також судовим рішенням, що має подвійну правову природу є судовий наказ. Подвійність судового наказу полягає в тому, що він поєднує в собі процесуальні риси судового рішення і виконавчого документу.

Судовий наказ є особливою формою судового рішення, що видається судом в наказному провадженні за результатами розгляду вимог, передбачених статтею 96 ЦПК України. Виходячи з цього судовий наказ має певні відмінності від судового рішення, а саме:

- судовий наказ одночасно є судовим рішенням і виконавчим документом на підставі якого за заявою стягувача має бути відкрите виконавче провадження (п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про виконавче провадження»);
- судовий наказ має відповідати вимогам до виконавчого документа, що встановлені Законом України «Про виконавче провадження»;
- судовий наказ набирає законної сили протягом 3 днів у разі ненадходження за-

яви від боржника після закінчення строку на її подання (10 днів з дня отримання копії судового наказу);

- зміст судового наказу складають 2 частини – вступна та резолютивна;

- судовий наказ може бути змінений або скасований суддею, який його видав, за заявою боржника про скасування судового наказу.

Як зазначає Вербіцька М.В. судовий наказ за юридичною силою є таким самим актом суду, як рішення суду. Судовий наказ, набуваючи законної сили, набуває ознак незаперечності, виключності [10, с. 11]. Дана точка зору є дещо суперечливою, оскільки судовий наказ може бути скасований судом, що його видав, за заявою боржника в разі заперечення проти вимог стягувача, про що судом постановляється ухвала, натомість рішення суду після його проголошення не може бути скасовано або змінено судом, який його ухвалив (за винятком провадження на його нововиявленими обставинами), це віднесено до повноважень суду вищестоящої інстанції і лише в разі оскарження рішення.

Отже, особа, якій належить право вимоги має звернутися до суду з відповідною заявою, задля видачі судового наказу. Після отримання заяви про видачу судового наказу суд має ухвалити одне із таких рішень:

- відмовити у прийнятті заяви про видачу судового наказу;

- повернути заяву про видачу судового наказу;

- видати судовий наказ.

У разі прийняття судом ухвали про відкриття наказного провадження, суд у триденний строк з моменту її постановлення видає судовий наказ по суті заявлених вимог. Процедура видачі судового наказу має спрощений і прискорений характер, оскільки виключає проведення судового засідання, виклик сторін наказного провадження (стягувача та боржника), заслуховування їх пояснень (ст. 102 ЦПК). Такий законодавчий механізм є цілком виправданим, оскільки вирішенню підлягає справа, де вимоги стягувача є безспірними, а отже дотримання всіх формальностей цивільного процесу, які притаманні позовному провадженню є недоцільним, окрім того суди будуть розвантажені від справ, які не потребують у повній мірі всієї процедури розгляду.

Таким чином, судовий наказ набуває законної сили і суд видає його стягувачу для пред'явлення до виконання у разі, якщо боржник протягом трьох днів після встановленого законом десятиденного терміну з дня отримання судового наказу не подав заяву про скасування судового наказу. Виходячи з цього набрання рішенням законної сили залежить виключно від дати його отримання боржником. Тому у випадку, якщо копія судового наказу буде надіслана пізніше боржнику ніж на наступний день після його видачі, це може спричинити затягування строку набрання ним законної сили.

Процедура видачі судового наказу має спрощений характер і відповідно не потребує присутності стягувача, тому було б доцільно доповнити ст. 106 ЦПК застосувавши положення ст. 222 ЦПК. Виходячи з цього пропонується така редакція ч. 1 ст. 106 ЦПК: «У разі ненадходження від боржника заяви про скасування судового наказу протягом трьох днів після закінчення строку на її подання судовий наказ набуває законної сили. У разі особистої явки стягувача судовий наказ видається йому під підпис, в іншому випадку примірник судового наказу надсилається стягувачу рекомендованим листом з повідомленням про вручення».

Виходячи з положень законодавства судовий наказ може бути допущений судом до негайного виконання. З огляду на перелік вимог, за якими може бути виданий судовий наказ, визначених у статті 96 ЦПК України, негайне виконання судового наказу можливе у разі видачі судового наказу на підставі вимоги про стягнення нарахованої, але не виплаченої заробітної плати працівникові, а також, на підставі вимоги про присудження аліментів на дитину в розмірі тридцяти відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку. Таким чином до негайного виконання може бути допущений судовий наказ виданий лише за двома вимогами (п.п. 4, 1 ч. 1 ст. 98 ЦПК України) [11, с. 114].

При негайному виконанні рішення суду, у тому числі й судового наказу, воно може бути пред'явлено до виконання з наступного дня після його прийняття (ч. 2 ст. 12 Закону України «Про виконавче провадження»).

Висновки. Враховуючи вищевикладене, виконавчими документами у цивільному судочинстві є:

- виконавчий лист (ч. 2 ст. 368 ЦПК);

- ухвала суду про забезпечення позову (ст. 152 ЦПК); ухвала суду про заміну способу забезпечення позову (ст. 154 ЦПК);

- судовий наказ (ст. 95 ЦПК).

Перелічені виконавчі документи є обов'язковими для виконання органами державної виконавчої служби та приватними виконавцями в порядку передбаченому Законом України «Про виконавче провадження».

Автором були виокремлені та проаналізовані умови і особливості видачі виконавчого листа стягувачу на підставі судового рішення, зокрема такі:

- виконавчі листи видаються після набранням рішенням законної сили;

- суд видає виконавчий лист тільки за заявою осіб, на користь яких його ухвалено, тому підставою для видачі такого документа є відповідне клопотання;

- виконавчий лист видається за кожним судовим рішенням;

- за судовим рішенням видається один виконавчий документ – один виконавчий лист.

З третьою умовою автор не погоджується та пропонує виключити слово «кожним» з редакції ч. 2 ст. 368 ЦПК.

Також були проаналізовані випадки негайного виконання рішення суду. Зокрема, автором було запропоновано доповнити ч. 1 ст. 367 ЦПК положенням такого змісту: «У разі допущення рішення до негайного виконання, виконавчий лист видається у день ухвалення рішення за заявою особи на користь якої воно ухвалено».

Окрім того, особливу увагу було зосереджено на юридичних документах, які одночасно є судовими рішеннями і виконавчими документами. Зокрема, було з'ясовано, що ухвала суду про забезпечення позову є виконавчим документом, який виконується негайно і є заходом, що має тимчасовий характер. У тому числі був розглянутий такий виконавчий документ як судовий наказ і відповідно було запропоновано доповнити ч. 1 ст. 106 ЦПК рішенням такого змісту: «У разі особистої явки стягувача судовий наказ видається йому під підпис, в іншому випадку примірник судового наказу надсилається стягувачу рекомендованим листом з повідомленням про вручення».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.
2. Актуальні питання виконавчого провадження [Текст]: [практ. посіб.] / [Спасибо-Фатеева І. В. та ін.; під ред. д-ра юрид. наук Спасибо-Фатеевої І. В.]. – К.: Центр комерц. права, 2009. – 80 с.
3. Закон України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 № 1404-VIII // Відомості Верховної Ради України від 22.07.2016 р., № 30, стор. 5, стаття 542.
4. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV.
5. Цивільний процес: навч. посіб. / Б. П. Ратушна. – Львів: Видавництво ЛКА, 2015. – 364 с. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/83126/pravo/negayne_vikonannya_sudovih_rishen#194.

6. Наказ Державної судової адміністрації України «Про затвердження Інструкції з діловодства в місцевих загальних судах, апеляційних судах областей, апеляційних судах міст Києва та Севастополя, Апеляційному суді Автономної Республіки Крим та Вищому спеціалізованому суді України з розгляду цивільних і кримінальних справ» від 17.12.2013 № 173. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/rada/show/v0173750-13/page5>.
7. Фурса С.Я., Фурса Є.І., Щербак С.В. Закони України «Про державну виконавчу службу», «Про виконавче провадження», «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»: Науково-практичний коментар. – К.: Видавець Фурса С.Я.; КНТ, 2008. – 1172 с. – (Серія «Процесуальні науки»).
8. Притуляк В. М. Повноваження суду при примусовому виконанні судових рішень у цивільних справах: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Притуляк Валерій Миколайович. – Одеса, 2016. – 205 с.
9. Цивільний процес України: Підручник / За ред. Є.О. Харитонової, О.І. Харитонової, Н.Ю. Голубевої. – К.: Істина, 2012. – 536 с. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1278021246434/pravo/pitannya_vikonannya_sudovih_rishen_provadzhennya_spravah_uchastyu_inozemnih_osib_treteyske_sudochinstvo#802.
10. Вербіцька М.В. Наказне провадження у цивільному процесі України [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Вербіцька Мар'яна Василівна; Київ: нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2011. – 19 с.
11. Виконання судового наказу в цивільному процесі України / А. Шабалін // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 2014. – Вип. 1. – С. 113–115. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Yur_2014_1_29.

Болюх Владимир Владимирович **ИСПОЛНИТЕЛЬНЫЕ ДОКУМЕНТЫ В ГРАЖДАНСКОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ**

В работе раскрываются особенности и сущность исполнительных документов в гражданском судопроизводстве. В частности, автор исследует и анализирует исполнительный лист, который выдается на основании судебного решения, постановление суда об обеспечении иска и судебный приказ. На основе указанных исследований автор предлагает в работе изменения в законодательство, касающиеся выдачи исполнительного документа взыскателю.

Ключевые слова: исполнительное производство, исполнительный документ, гражданское судопроизводство, исполнительный лист, постановление суда об обеспечении иска, судебный приказ.

Boliukh Volodymyr **EXECUTIVE DOCUMENTS IN CIVIL PROCEEDINGS**

The article reveals the characteristics and nature of executive documents in civil proceedings. In particular, the author explores and analyzes the characteristics and nature of such executive documents as a writ of execution issued on the basis of a judgment, order on security for a claim and a court order. Based on these studies the author proposes in article amendments to legislation relating to the issuance of executive document to creditor.

Key words: executive production, executive document, civil proceedings, a writ of execution, order on security for a claim, the court order.